

לקח עמים שוחר-דרור

ד. שאיפת הנאולה האירית - הדקע ושלבי-המאבק

שלושה דברים, שאינם שכיחים כל כך בתולדות תנועות השחרור הלאומיות, ציינו את ההיסטוריה של העם האירי: האורך הבלתי רגיל של תקופת מאבקו לעצמאות — מראשית המאה ה-12 עד אמצע המאה ה-20; הכפילות שבמבנה העם — מבחינת הרכבו האתני, דמותו התרבותית והלשונית ותפיסת יחסיו עם האומה האנגלית השכנה ועדיפת-הכוח — כפילות שנתהוותה תוך מאות השנים הארוכות של חדירת בני הגזע האנגלי והסקוטי לאירלנד, התישבותם בה והשתלבותם למסגרת אירית-לאומית; והגיוון הרב של צורות ההגנה, המחאה וההתעצמות, שהאירים ניסו בהם במאות השנים האחרונות, ואשר עקב אורך תקופת המאבק — הספיקו לחזור ולהישנות פעם בפעם — אם כי לא תמיד באותן התוצאות עצמן — בפרקי ההיסטוריה השונים של אירלנד. עם כל המיוחד הזה שבתולדות העם האירי, עשויים כמה גילויים בעמידתו על החופש ועל עניינים חיוניים, להזכירנו חזיונות בתולדות תנועות השחרור של עמים אחרים. הדבר מסתבר מאליו מן הגיוון הרב שבגילוייה ודרכיה של תנועת התקומה האירית, בדורותיה המרובים: — הגנת העצמאות; מרד האיקרים; הגירה כאנשי-צבא למרחקים; שיתוף עם פולשים-מסייעים מן החוץ; אגודות-סתרים של קושרים; חוגי-הוגים; מדינאים „משתפי-פעולה“ עם הזר, אך דואגים לשלום ארצם; תנועות עממיות — דתיות, סוציאליות או לאומיות; חברות תרבות ואיגודי לשון, זימרה ואספורט; תסיסה אגררית וחרם על נוגשים; הגירת המונים והקמת „גולה אירית“ מעבר לאוקיינוס, מסייעת ומדרבנת; חטיבות-צבא — פעם לעזרת השכן השליט בצר לו, ופעם מעבר לימים, כמקור גיבוש הכוח הלאומי; ארגוני נוער וארגוני נשים, צופיות; הגנה על הזכויות הכלכליות של הארץ; חרם על סחורות בריטיות; התנגדות לביטול פרלמנט מקומי „עצמאי“ מנוון, ומאמצים לחידושו ולהחזרת העצמאות הפיקטיבית-למחצה, לפחות; נציגות פרלמנטרית לויאלית בפרלמנט הבריטי המשותף שבואסטמינסטר, — ונציגות פרלמנטרית בלמנית (!), — החרמת נציגות פרלמנטרית — הפיכת הנציגים הפרלמנטריים לפרלמנט לאומי עצמאי; תביעת הנחלה עצמית מוגבלת — וסיסמת אי-התלות המוחלטת; תנועות „מתנדבים“ גליות והפגנות מזוינות; התקוממות בבירה — מלחמת גריליה וטרור — „מרד“ הרשויות המקומיות בזיקתן לשלטון הזר, ו„שביתת-המסים“; הקמת ממשלה אירית במחתרת, — „מלחמת אנגלו-אירית“, — שביתת-נשק — ומו"מ עם אנגליה; חוזה אנגלו-אירי — ומלחמת-אזרחים פנימית; חתירה קונסטיטוציונית מאבטונומיה שבתחום הקיסרות לפרישה ממנה, למעשה, ופריקת כל שותפות, אף זו שבמלחמה, — דומה כי אין שללי-גוונים כזה, המרוכז במסגרת מאתים שנה באוצר תולדותיה של כל אומה אחרת. פרי שונה הניבו צורות המאבק השונות הללו שבתקופות השונות: — פעם פרייהלולים ופעם פרי באושים. והוא המדגים ממילא את ההנחה ההיסטוריות היסודית, שבהשתנות תקופה ותנאים מוכרחת להשתנות הערכת משקלו וכדאיותו של אמצעי זה או אחר במלחמתה של אומה.

הרקע ההיסטורי

כדי שאפשר יהיה לגשת לניתוחם והערכתם של חזיונות מסויימים בהיסטוריה האירית, מן ההכרח שהקורא יוכל להבחין ולראות, מה היו צירופי המסיבות בכל פרק שבה. וכיצד משתלב מאורע זה או אחר במסכת חזיונות מסויימת. עוד במאה ה־י"ב בא כיבושה הראשון של אירלנד, שהיתה מאוכלסת אז ברובה המכריע ע"י שבטים איריים־קלטיים בעלי משטר־חיים פטריארכלי־שבטי, ע"י כובשים אנגלו־נורמנים שבאו מאנגליה. ישוב אנגלי ראשון זה בחופה המזרחי של אירלנד התערבב והתבולל בסביבה האירית, אם כי יצר שכבה סוציאלית מסויימת של בעלי קרקעות פיאודליים ומקורביהם, בני גזע מעורב.

המאה ה־י"ז — התגבשות השליטה והשנאה

בסוף המאה ה־ט"ו, בימי המלכה אליזבעת, בא כיבושו המחודש של האי, אשר אבד לפני כן כמעט כולו למלכי אנגליה. בא זרם חדש של מתיישבים אנגליים, ועם זה־נסתבכו והחמירו היחסים שבין שני העמים בשל התווספות הניגוד הדתי על ההבדלים הלאומיים והתרבותיים. האירים הקתוליים נתגבשו עתה גיבוש יתר בהתנגדותם לשררה של האנגלים הפרוטסטנטיים. גורל מלחמותיהם המרובות של האירים נגד הכובשים הוכרע, בעצם, עם הדברתם — ובריתתם מן הארץ — של הנסיכים האיריים החזקים, שעמדו בראש שבטי אולסטר שבצפון האי. המאה ה־י"ז ראתה את סילוקם של רוב תושבי אולסטר האיריים ואת ישוב השטח הזה, אשר היווה אח"כ את „שש הרוזנויות" של הצפון, ע"י תושבים פרוטסטנטיים, בני הגזע הסקוטי והאנגלי. מעתה נתהווה טריו מוצק בגופה הלאומי של אירלנד, שלא נתמזג עוד לעולם מיוזג שלם לאומה אירית כוללת. אל פסגת החריפות והמרירות, מקור לא אכזב לניגודים לאומיים־נפשיים עד עצם היום הזה, הגיעו יחסי האנגלים והאירים בשנות החמישים של המאה ה־י"ז, כשצבאות „הדוגמא החדשה" (New Model) אשר לקרומואל, המאומן והמשובח שבצבאות אירופה באותם הימים, מלא הקנאות הדתית כמעט נוסח תנ"כי, דיכאו את מרד אירלנד הקתולית נגד המשטר הפרוטסטנטי המחמיר, אשר קם באנגליה כתוצאת מלחמת האזרחים, אשר בה נכנע בית־המלכות לבית הפרלמנט.

מאות השנים, שעברו מאז, לא טיטשו עדיין את רישומם של מעשי האכזריות למכביר שעשו הכובשים. זכור ביחוד כיבושה של העיר דרוגדה, שבה נשחטה האוכלוסיה ללא רחם. רבים מן האוכלוסין הקלטיים נדחקו אל המחוז המערבי קונאט, שאמנם עד היום הזה הוא היחיד ללשון אירית מדוברת וחיה. מתיישבים סקוטיים ואנגליים נוספים הובאו לרוב. מאז נתבססו גם מעמד האנגלים באירלנד וגם השנאה אליהם. משבר נוסף בין עמי שני האיים הבריטיים בא בסוף שנות השמונים למאה ה־י"ז. גיימס השני, המלך הקתולי־בסתר של אנגליה, ראה את משענתו בקציני הצבא ובפקידים האיריים, אך מהפכת 1688 סילקה את גיימס השני ופגעה קשה בתקוותיהם ובמעמדם של האירים. המרד האירי לטובת גיימס השני הוכרע ב־1691־1689. ויליאם השלישי, בן שושלת אורנג' ההולנדית² נעשה לסמלה של הפרוטסטנטיות התקיפה באירלנד. — ומכאן השם „אנשי־אורנג'“ לציבור הפרוטסטנטי הלוחם. קצינים וחיילים איריים לרוב נדדו לארצות זרות, שרתו בעיקר בצבאות צרפת, וגדודים איריים הוסיפו ולחמו לא פעם אחת נגד האנגלים. בלשון העם האירי קורא להם „אווזי־הבר“, שעפו מעבר לים, ועוד ישובו.

המאה ה־י"ח — התחדשות ההכרה הלאומית והמרירות

במאה ה־י"ח היתה אירלנד מעין ארץ „חצי קולוניאלית“, לבעלי אחוזות

(2) עלה על כסא־המלוכה, יחד עם אשתו מרי הפרוטסטנטית, בתו של ג'ימס השני.

ומשקיעיהן מאנגליה. היה פרלמנט אירי מיוחד, אלא שמשטרו היה רקוב, וממשלת לונדון יכלה לרוב לחלל בחליל שעלפיו נאלצו לרקד באירלנד. ענייניה הכלכליים קופחו לא פעם. בהדרגה נסתמן שוב החזיון, אשר חזר לא פעם גם בדורות הבאים: התעוררותה של הרגשת השותפות אירית, על אף ניגודי הפרוטסטנטים והקתולים (אם כי הראשונים היו גם ממוצא גזעי זר). הסיכוי להבלטת ערכה העצמי של אירלנד ניתן כימי צרתה של אנגליה, במלחמה באמריקה המורדת, כאשר לעזרת האמריקאים באה צרפת. עם הופעת הסכנה של עליית אויב בחופי אירלנד, אורגנו גדודי "המתנדבים האיריים", אכן, 1778-1782 היו שנים של תקפות יתר במעמדה של אירלנד ושל התעוררות התקוות לאומיות. סוף המאה ה־17 היה תקופת הכרעה במגמות התפתחותה של אירלנד התלויה: אם להתבססות האבטונומיה, ואם להשלטות אינטרסים אנגליים מעל לכל. ההתקרבות שבין "המתנדבים" הפרוטסטנטיים ובין ההמון הקתולי לא התמידה, והם עצמם פורקו ונעלמו כגורם צבאי (ובכוח — מדיני). עלה ערכה של תנועת "האיריים המאוחדים", שקמה במחצית השנייה של המאה ה־17, ושבה נתלכדו פרוטסטנטים וקתולים כאחד. משואפי חירותה המוחלטת של האיץ. כתוצאה מן היאוש בדרכי הפרלמנט הדוביליני המגוון הם החלו לבקש אחר עזרה מבחוץ — מן הרפובליקה הצרפתית המהפכנית. ב־1798 (אם כי שוב, כבעבר, נכשל התיאום בין העליה הצרפתית בחוף והתקוממות מבפנים), פרץ מרד של איכרים וקבוצות שואפי־חירות מבני העליה. הוא דוכא, ומנהיגיו (וולף טון, ואחרים) הוצאו להורג והארץ הוכנעה באכזריות מרובה. ב־1801, בלחץ ממשלתי מכריע, קיבל הפרלמנט האירי את ההחלטה בדבר אונייה מוחלטת בין אירלנד ומלכות בריטניה הגדולה, ביטול הפרלמנט בדובלין ושיגור נציגי אירלנד לפרלמנט שבאוסטמינסטר. ב־1803 פרץ עוד מרד מיואד ומבודד אחד בהנהגת רוברט אַמט; המרד דוכא, אַמט נערף.

„התנועה לביטול האיחוד“ ו„אירלנד הצעירה“

רבע־המאה, שבא לאחר כן, היה אולי הקודר ביותר בהיסטוריה האירית החדשה, לפי שהיה חסר התקווה ביותר. הארץ נוהלה מלונדון, ע"י מישנה־המלך היושב בדובלין. עם נצחון בריטניה על נפוליון פגה כל תקוה להתמרדות מוצלחת. אז קמה תנועה ל„פריקת העול“ מעל הקתולים, וכוח דברנותו הנמלצת של דניאל או'קונל הוא שהיה עתה כל־ינסקה של הלאומיות האירית. „ההתאגדות הקתולית“ שבראשותו פעלה הרבה, ובשותפות עם מבקשי הריפורמות שבאנגליה השיג ב־1829 את ביטולן של ההגבלות החוקיות אשר מנעו את הקתולים מלהיבחר לביה"נ הבריטי ולמוסדות מוניציפליים אחרים. ב־1832 נבחרו לפרלמנט הבריטי החדש, הראשון שלאחר „הריפורמה הגדולה הפרלמנטרית“ של אותה שנה, 40 ממועמדיה של „ההתאגדות לביטול האיחוד עם בריטניה“, שגם אותה טיפח או'קונל. מ־1842-1841 הכתה גלים בארץ התסיסה העממית המטופחת ע"י „ההתאגדות“, המסועפת ומאורגנת להפליא. כל כומר קתולי בעדתו היה לנושאה, ו„מורשה“ מיוחד אירגן את פעולותיה; „המס לביטול האיחוד“ היה מכניס בכל שבוע כמה מאות לירות (סכום גדול לאירלנד בימים ההם), ועם שיא התסיסה העלה כ־2,000 לירה לשבוע; בחדרי־קריאה מיוחדים ל„ביטול האיחוד“ קראו האנשים את עיתוני ההתאגדות (ומחיר העתון בימים ההם יקר היה). במידה שהממשלה הבריטית אטמה אזנה משמוע הטפה זו בדרכי שלום, ולא עוד אלא שגם הכריזה על שימוש בחוקי דיכוי דרקוניים, החל להתגבש בתנועה גם אגף אחר, שמאן להשליך את כל יהבו (כתנועתו העיקרית, הקתולית־המובהקת, של או'קונל) על הטפת השלום בלבד. החוג של „אירלנד הצעירה“, שאיחד, בניגוד לתנועתו המקורית של או'קונל, קתולים ופרוטסטנטים (ממוצא אירי ואנגלי גם יחד), משך את השראתו ממקורות תרבותיים והיסטוריים רומנטיים.

דיכוי התנועה מבחון — משבר מבפנים

אופייניים ומאלפים הם רקעו ותהליכו של המשבר, שנתחולל בשנות ה-40, בין בפנים התנועה האירית, ובין ביחסיה עם המשטר הבריטי השליט. משפת אוקונל, בראשית 1843, במסע עצום של תעמולה, אסיפות המונים והצגת תביעות בדבר "ביטול האיחוד", הרי עם כל השקט והחוקיות המוחלטת של המסגרת, שבה נתחוללה תנועה זו, נפל על ממשלת לונדון פחד גדול מפני התסיסה האירית, עד שהכריזה על שימוש ב"חוק נשק", שהותקן לפני זמן ושתן לשלטון זכויות של שרירות למעשי דיכוי. המשבר שבפנים נתבלט ביותר עם אספת ההרבבות העצומה, אשר כינס אוקונל בנובמבר 1843 (היא השנה שהבטיח להמונים כשנת ביטול האיחוד) בקלונטרף, שבחוף הים. הממשלה אסרה את ההתקהלות. "אירלנד הצעירה" האיצה באוקונל לקיימה בניגוד לאיסור, ולהציב את ההמונים מול "גדוד הרובים הששים"²). שכבר חילקו להם את כדורי העופרת של אותה התקופה לתוך צקלונת הקרב שלהם, דבר שבימים ההם העיד על כוונה לא ליריות-סרק — ומול אניות-המלחמה, על תותחיהן, אשר רוכזו בחוף קלונטרף. אוקונל, אשר השמירה על החוק והשלום היתה נר לרגליו, נרתע ונכנע — על אפה ועל חמתה של "אירלנד הצעירה" — וכפי שמעיר היסטוריון אנגלי שמרני: "יתכן מאד, שגם על אפה ועל חמתה של הממשלה עצמה".

בכך כבר היתה גם ראשית המשבר החיצוני — המשבר ביחסים עם המשטר. אף על פי שנכנע אוקונל, לא עברו ימים מועטים, ואחרי התפור ההמונים והיפוג' המתיחות, אסרוהו השלטונות והרשיעוהו ב"הסתה חתרנית". בית-המשפט מצאו חייב (אכן, גם היסטוריונים בריטיים לאומיים מציינים, כי חבר המושבעים נברר יפהיפה). הוא נדון לשנות-כלא. משם הגיש לבית-הלורדים את ערעורו, המיוסד על טענות קונסטטוציוניות, והלה, עם כל שמרנותו, פסק לשחררו. תרועות ההמונים שהריעו לכבודו בדובלין, קדמו רק במעט למותו. משנסתלקה הדמות הזאת, פחתה האמונה בהצלחת הדרך הארגונית והתעמולתית שבה הלך, וגברה השפעתם של אנשי "אירלנד הצעירה", שנתיאשו מתיקון העוולות ע"י הפרלמנט הבריטי. בינתיים גבר הרקע הסוציאלי והכלכלי של המתיחות, עם הרעב האיום ("הרעב הגדול" — כך זכור הוא בתולדותיה של אירלנד), שנתרגש ובא בשנות 1846-7; אז פרצה תנועת ההגירה העצומה לאמריקה, אשר עברה על כל שיאי ההגירה הקודמים, והביאה לידי כך, שבין 1845 ל-1851 ירדה אוכלוסית, אירלנד מ-8½ מיליון ל-6½ מיליון. ע"י כך הוחלש כוחה המוחלט והיחסי של אירלנד מבחינת כוח האדם שלה, לעומת שכנתה, הגדולה ממנה. מ-8,170,000 ב-1841 ירדה אוכלוסית אירלנד ל-4,700,000 ב-1891! אכן, בתהליך ההגירה הזאת נוצר גם מעוז אירי גדול מעבר לים, שהשפיע השפעה רבה על התפתחות התנועה הלאומית בארץ-המולדת.

שנת 1848, שנת המהפכות באירופה, לא הביאה עמה זעזוע מהפכני רציני בתוך אנגליה, אשר התנועה הרדיקלית הצ'רטיסטית שבה, שתקיסתה סייעה בעקיפין במסע תביעותיו של אוקונל, כבר עברה את שיאה כמה שנים לפני כן. אולם, אם כי הפניות, כקדם, לתמיכה צרפתית נדחו — נמשכה התסיסה והתכונה למרד. הקשר לקראת התקוממות מזוינת דוכא ע"י השלטונות כבר, עם ראשית ההתפרצות, וההתמרדות לא הספיקה להתפשט. רבים נאסרו ורבים הוגלו.

המהפכה האמריקאית וה"פניים" — האגודה הלוחמת

שנות החמשים של המאה ה-19 לא היו אלא תקופת קדרות וחוסר תקווה לאירלנד, על רקע התגברותה של עניות ההמונים, והריתוק המוחלט של הארץ

לממשל לונדון. ואף על פי כן כבר באותן השנים קם. והיה הגרעין הראשון לאגודה הלאומית הלוחמת של „פניים“, שהיו לה הסתעפויות גם באירלנד עצמה וגם ב„מושבה“ האירית שבאמריקה. את הדחיפה הגדולה לעלייתה של האגודה הזאת נתנה מלחמת האזרחים האמריקאית (1865—1861), אשר במהלכה התנדבו רבבות אירים, מהם מהגרים „טריים“ לגמרי, לשירות צבא-הצפון. קצתם גם התרכזו ביחידות מסוימות, וכן, למשל, היה הרגימנט הששים-ותשע המפורסם, חטיבה אירית-פנית מובהקת, שחבריה לשעבר הוסיפו גם לאחר גמר המלחמה להיות „אגודת ותיקים“, שהיתה מופיעה, על תזמורתה, בראש כל הפגנה אירית בניו-יורק. אך התפתחות תנועת ה„פניים“ היתה רחוקה מלבוא לידי ביטוי-עצמה בהפגנות רחוב בלבד. הכושר הצבאי, שסיגלו לעצמם, הרגשת יכולתם החיילית הקולקטיבית הניעום לחשוב במסלולים אחרים, לחלום על התקוממות מזוינת באירלנד. מאות ואלפים חזרו למולדת הישנה והיו מיד למרכזי התסיסה. כמנהג האירים, הרבו גם לדבר, על אף העיקרון של „קונספירציה“ (ואגודת ה„פניים“ מראשיתה, בעודה קומץ קטן, החליטה לנקוט בדרכי הארגון בנוסח בלאנקי, המהפכן הצרפתי הנודע, כלומר: דרך של אגודות-סתרים מובהקות) — ולא דוקא בלחש... שוב נתעוררה — ב־1865 — ממשלת לונדון לקראת הסכנה, שוב אחוז באמצעי-חירום יוצאים מן הכלל. „ועדה מיוחדת“ (הפטורה מחובת משפט-המושבעים, שהשלטון האנגלי לא יכול לסמוך עליו) פרשה את רשתה למרחב ובמידת-מה הספיקה לדכא את המרד שבאירלנד. אך ב־1866 אירגנו הפניים שבאמריקה פשיטה מזוינת, לתוך תחומי קנדה הבריטית; ורק לאחר התנגשויות בצבא ושפיכת-דמים, נהדפו לאחור, לארצה-ב. לשיאם הגיעו מעללי הפניים ב־1867. הם נתכנסו בהמון ליד העיר צ'סטר, (בצפון מערב אנגליה) כדי לתפוס את בית-הנשק והמצודה שבה; נסיון כזה על אדמת אנגליה נתכוון לעורר את הציבור הבריטי להכרת מצב-הדברים באירלנד. בנובמבר 1867, בשעת העברת פנים אסירים במנצ'סטר, התנפלו על קרון-הסוסים שהוביל את האסירים, וגברו על השוטרים. את דלת הקרון הוכרחו לפתוח בירה במנועול — ובמקרה פגעו בשוטר שבפנים, שמת אח"כ. מבין משתתפי מעשה זה נתלו שלושה על „רצח בכוונה תחילה“. סמוך לאותו זמן פוצצו חומות בית-הסוהר בקלרקנאל (בלונדון), כדי לשחרר את ה„פניים“ שבו. הממשלה ביטלה את תקנות „הביאס קורפוס“ (הערוכות לחופש הפרט) לגבי שטחה של אירלנד, ובאו מאסרים בהמון. ההתנגשויות וההתנקשויות לא הגיעו לידי התקוממות גלויה.

ראשית ריצוי מצד אנגליה

אך עם כל המהלומות שניתכו על ראש תנועת ה„פניים“, הוסיפו המאורעות הללו (יחד עם ההשראה מן „המושבה“ האמריקאית) לפרנס את קיומה. ושלושת „קדושי מנצ'סטר“, ככינוים, הם שהניעו לראשונה את המנהיג לעתיד-לבוא של תנועת „השלטון העצמי“ לחשוב מחשבה לאומית פוליטית³⁾. התוצאה הישירה (והבלתי צפויה, בעצם) של מאורעות 1865-67 היתה החלטת ממשלת בריטניה (הליברלית, שבראשה עמד גלדסטון) לבטל את מעמדה הרשמי כ„דת-המדינה“ של „כנסית אירלנד“ האפיסקופלית, — כנסיה של מעוט קטן, (הרוב המכריע של האירים היו קתולים, ובאלסטר הפרוטסטנטית שלטו הקוטיים הפרסביטריאניים). היה כאן מצד הממשלה הבריטית נסיון לפצות פיצוי-מה את הארץ הנסערת כל כך, על כל פנים במעשה בתחום הדתי-האומצי-נולי, מבלי לגעת במשטר הכלכלי והמדיני.

פרנל ותנועת „השלטון העצמי“

מסוף שנות הששים נתחדשה תנועה אירית פוליטית-פרלמנטרית לביטול

השליטה האנגלית על אירלנד — אך הפעם, בהסתגלה למסיבות הזמן, לא בסיסמה של "ביטול האיחוד" אלא בסיסמא של "שלטון עצמי" לאירלנד, המניח זכויות עליונות בכמה וכמה שטחים לפרלמנט הבריטי. לתנועה זו של "Home Rule", בצטרף באמצע שנות השבעים, וכעבור זמן מה היה למנהיגה — צ'רלס סטיוארט פארנל — בן למשפחת בעלי-אחוזות ממוצא אנגלי, ופרוטסטנט בדתי.

בהנהגת פרנל הגיעה, "המפלגה האירית", במשך תריסר שנים (עד 1891) לשיא הופעותיה של נציגות אירית לאומית בפרלמנט של וסטמינסטר, בכל תשעים שנות קיומה (1832-1922). את מקומה בפרלמנט הבריטי כבשה לה ע"י תכסיסי הבלמוות שלה (האופסטרוקציה), אשר גרמו במשך כמה שנים לזעזועים קשים במכונה הפרלמנטרית המחוקקת של בריטניה. היתה זו דוגמה מובהקת של ניצול מעמד (של הצירים האיריים בביה"נ הבריטי) המקנה לבעליו את הקריו בפי האנגלים בשם "חשיבותם של המזיקים" ("Nuisance Value"). אך למצב של הכרעה לא הגיעו פרנל ותומכיו אלא לאחר שבעטין של הבחירות באנגליה נתהווה מצב של "משקולת" בין שתי מפלגות היסוד הבריטיות (השמרנים והליברליים). אזי זכו האירים לראות את ממשלת גלדסטון, שנתקימה בזכות תמיכתם, מגישה (ב-1886) את הצעת החוק הראשונה בדבר שלטון עצמי לאירלנד.

מדיניות, מאבק-חברתי וטירור

כדי לעמוד על גודל ההישג הזה יש לזכור, כיצד נתגלגלו הדברים בשנים שלפני כן.

כבימי או'קונל מזה, ואירלנד הצעירה" מזה, כן גם בשלב הפרנלי של התנועה האירית, היו כמה גילויים מקבילים, הנתונים ביחסים מורכבים ביניהם לבין עצמם. ה"פנייים" הוסיפו להתקיים, וניזונו פעם בפעם ע"י כוחות חדשים הבאים מאמריקה. הארגון האירי הגדול שבאמריקה שלל את התכסיסים הפרלמנטריים של "המפלגה האירית" (שהיו אמנם בלמניים וחרिפים מאוד כלפי הבריטים); ורק בקושי הצליח פרנל, במסעותיו לאמריקה, להשיג שם עמדה סובלנית, לפחות כלפי קו המפלגה. הוא גופו היה מכריז על התנגדות עקרונית לכל שימוש בכוח ועל שמירה מדוקדקת על המסגרת הפרלמנטרית. אכן, העיר רושם-שומות אירי אחד: "פרנל התמיד בשלילת פעולותיהם של אנשי-הכוח, כל זמן שהדבר היה לטובתו, ונמנע מהבעת יחסו השלילי, שעה שהדבר היה נוח לצרכיו". ה"פנייים" בטוחים היו, כי יש למעשה תועלת-גומלין מסוימת בין ההופעה הפרלמנטרית, אשר טיפח פרנל, ובין פעולותיהם הם; והיו מקרים, שברוב נאיביות שלחו אנשים מאמריקה לשם "פעולות-דינמיט", בנימוק ש"יש לסייע לפרנל" — ולמעשה הכשילוהו לא מעט ע"י כך. בעית היחס לשימוש בכוח נתיצבה, בפני "המפלגה האירית" גם מפני הרקע התחרותי-האגרי של יחסי הלאומים והדתות באירלנד. "ליגת-הקרקע" האירית שאפה להגן על הארים, העומד להינשל מחמת תאוות-הבצע של בעל האחוזה, המעוניין בהעלאת דמי-החכירה, "עזרת השכנים" למנושל, או לצפוי להינשל, לבשה לא פעם צורה של הצתות, איומים, "ביקורים" בבתי בעלי-האחוזות, לרפות רציחות. ה"ליגה" ערכה מגביות לתמיכת האריסים, פעולותיה ותעמולתה העמידו לא פעם את התנועה האירית הרשמית בפני האשמות שהיא האחראית למעשי הסתה, להפרת החוק ולפשעים.

רדיפות על ההנהגה וראשית הויתורים לאירלנד

פרנל וכמה ממנהיגי ה"ליגה" הואשמו, בסוף 1880, ב"קשירת קשר", אך זוכו ע"י המושבעים. אכן, לא לשוא הכריז ראש הממשלה גלדסטון באסיפת-עם לאחר הזיכוי הנ"ל של פרנל כי, "הציביליזציה תמצא עוד אמצעים להילחם באויבה"...

עד מהרה מימשה הממשלה בפרלמנט „חוק-אילון“ חדש לאירלנד, שהתיר מאסר על סמך חשד בלבד; היא פיזרה את „ליגת-הקרקע“ (את „ליגת הנשים לקרקע“, שהצטיינה בתעמולה חריפה ביותר, פיזר כבר פרנל עצמו), ואסרה את פרנל ומאונק ממארגני „הליגה“ ותומכיה. מאסרו של פרנל נמשך כ־7 חדשים. אך בינתיים התחיל מאחורי הקלעים מ״מ עם הממשלה הליברלית, שנתכוונה ממילא לקו חדש לגבי אירלנד, וכמפרעה על חשבונו חקקה כבר ב־1881, ערב פגיעתה בהנהגה האירית, את הראשון בחוקים (צנוע מאוד, עדיין) לתקנת מעמדם של האריסים.

(הצטרפות מסיבות סמלית: — על שחרורו של פרנל הוחלט ימים לא רבים לאחר הויתור של ממשלת בריטניה בפני התנגדותם המוויינת המוצלחת של הבורים בדרום-אפריקה להשתלטות בריטית על קהיליותיהם). המיניסטר לענייני אירלנד ראה בפיוס זה של פרנל התרת רצועה מסוכנת; הוא התפטר ואחר בא תחתיו.

פרוי המר של רצח פוליטי

שחרורו של פרנל עמד להכניסו למעין שיתוף-פעולה חלקי-נסתר עם הממשלה — עת אירע המאורע הטרגי והסמלי ביותר שבתולדות אירלנד שבעשרות השנים ההן. חבורה קטנה מן הסנינאים שבין ה„פניים“, לכדה במארב ב„פרק פאניכס“ שבדובלין ב־6 במאי 1882, את לורד פרדריק קאבנדיש — הוא המיניסטר הבריטי החדש לענייני אירלנד, — ואת בארק, סגן המזכיר הראשי של אירלנד, ושחטה אותם בסכינים בדמדומי היום. הזעזוע, שעבר על אנגליה, היה עצום. באו אמצעי דיכוי, מאסרים, משפטים ותליות. ארגוני ה„פניים“ הוכו קשה. בקושי רב הצליח פרנל, שגינה את המעשה, לשמור על מעמדו בפוליטיקה האירית אנגלית ועל הקו החדש ביחסיו עם הממשלה הבריטית, אשר הוזכר לעיל. בשש־שבע השנים שלאחר זאת מילאה „המפלגה האירית“ תפקיד בולט בפרלמנט. היא השיגה התקדמות ידועה בתחוקה האגררית באירלנד, קיימה את קשריה עם „הליגה הלאומית“ (שהמשיכה בכל פעולותיה של „ליגת הקרקע“ האסורה), הביאה, כאמור, את ממשלת גלדסטון החדשה להצעת „חוק השלטון העצמי“ (1886), ראתה בדחייתה ע״י בית הלורדים, ובפילוג במפלגה הליברלית בשל תוכנה — וציפתה אח״כ לבחירות חדשות בבריטניה, שתחזרנה לליברלים ולאירים את הרוב הדרוש לקבלת החוק מחדש ולמלחמה תקיפה בבית-הלורדים. אלא שבינתיים באה „פצצת-המכתבים“.

„פצצת-המכתבים“ והנסיון להכתים את ההנהגה האירית

לאחר ש„טיימס“, המכובד שבעתוני אנגליה, פירסם סידרה של מאמרים על „הפרנליוס ומעשי-הפשע“, גרם לסנסציה בלתי שכיחה בהדפיסו (אפריל 1887) תצלום של מכתב פרנל אל אחד מחבורת הרוצחים של „פרק פניפס“ (1882). מכתב שבו הסביר כי עם כל ההכרח שכופאו לגנות את המעשה בפומבי, הריהו נוקט עמדה חיובית כלפי הפעולות הללו. החלה שנה של דרמות פרלמנטריות והתדיינות משפטית. הממשלה (השמרנית באותה תקופה, ואשר ראשה בכבודו ובעצמו, לורד סלסבורי, רמז בנאום פומבי כי אכן נכונה ההאשמה) סירבה להיענות לדרישת פרנל לערוך חקירה ע״י ועדת פרלמנט, והציעה שתתמנה ועדת־שופטים, בסמכות לחקור בכל הנוגע לפעולות התנועה האירית. הדברים נתגלגלו כך, שגם הצעה זו נתקבלה ע״י פרנל. הבריור נמשך חדשים על גבי חדשים, תחילה שיעמם את הקהל, אך זיעזועו מאוד כשנודע שהאחראי שבעתוני אנגליה, הלא הוא „טיימס“ הניל, לא בדק כלל את מקור התעודות שהביאו לו ופרסם צילום של זיוף גס;

מזייפו, אירי, לשעבר עתונאי לאומי, נאלץ לחמוק מבית המשפט ומאנגליה ולהתאבד אח"כ במדריד. "טיימס" אשר שילם סכומים גדולים למדי בעד הזיופים הפסיד כאן גם לא מעט ממעמדו הקודם, זה שהפך את אשמת פרנל לדבר כמעט-דואי בעיני הקהל הבריטי (ואף חברי הפרלמנט והמיניסטרים) "כיון שה'טיימס' הוא המביא את התעודה".

כבוד ויקר לפרנל באנגליה; הסתבכות אישית והתערערות התנועה
התנועה האירית יצאה ממבחן זה בתוספת גדולה של כוח; ופרנל, שהיה שנוא על הציבור האנגלי נהפך לאחד האנשים החביבים ביותר על הקהל באנגליה. שהיה מריע לכבודו בכל הזדמנות. אך פרנל, והמפלגה שהעמיד, נכשלו וכרעו עקב משפט הגירושין של קפיטן או'שי ואשתו, שבו היה מעורב פרנל. המאורעות שלאחר זאת צמחו על הרקע הציבורי-הפסיכולוגי בין של אנגליה ובין של אירלנד באותה התקופה. בראשית 1891 כבר נתפלגה "המפלגה האירית" בשאלת הנהגתו של פרנל, ופרצה מלחמת-אחים מרה באסיפות-תעמולה המוניות. הבישופים הקתוליים קבעו את עמדתם נגד פרנל (ובזה דמו לפרוטסטנטים הקיצוניים שבאנגליה). בסוף 1891 מת פרנל מדולדל ואין-אונים.

ב-15 השנה שבין מות פרנל לעלייתה לשלטון באנגליה של הממשלה הליברלית של קמפבל-בנרמן ואסקוית (1890—1891) — שלטו באנגליה בהפסקה לא ארוכה (1895—1892) השמרנים, — ובאירלנד שרר קפאון פוליטי, שלא הופרע אלא ע"י ההתנצחות הקולנית והעקרה שבין שני הפלגים של מפלגת פרנל, הגדולה לשעבר. פרנל, זה שנקרא בשעתו "מלכה הבלתי-מוכתר של אירלנד", נהפך מיד עם מותו לגיבור, קדוש ופטרון לאומי. אך התקופה לא שיקפה מרוחו אלא מעט.

הקפאת ההתקדמות המדינית; בקשת פתרונים כלכליים.

בזמן ההפסקה הקצרה הנ"ל, שבה שלטה שוב ממשלת גלדסטון, הוגשה בשנית הצעת החוק על "שלטון עצמי" לאירלנד, נחקלה בבית-הנבחרים ונדחתה שוב ע"י הלורדים (1893). גלדסטון, שהבטיח ב-1891, כי אם רק יוותרו האירים על פרנל, ישיג להם שלטון עצמי, לא עצר כוח לפתוח במערכה חריפה נגד הלורדים ופינה מקומו בראשות הממשלה הליברלית ללורד רוזברי, שנכשל עד מהרה בפני השמרנים; משנת 1893 ואילך, כמעט במשך 17 שנה, לא עלתה שאלת ה"הום רול" לדיון פוליטי רציני.

באירלנד הוחל מעתה במגמה, אשר עליה הכריז, בסוף 1891, ארתור בלפור (בימים ההם המיניסטר לאירלנד בממשלה השמרנית) כעל נסיון "להמית את ה"הום רול" באירלנד ע"י מעשים טובים". ממשלות שמרניות חקקו חוקי רכישת קרקעות מאת בעלי האחוות והקצאתם לאריסים, חוקים אשר ממשלות ליברליות לפניהן לא העיזו להעלותם על הדעת. נעשה נסיון, ע"י טיפוח, החברה האירית לחקלאות, להטות את בקשת התיקונים מן התחום הפוליטי לתחום המשקי. אנגלו-אירים, וכן אירים טהורים, כונסו לדיונים על תחית הארץ — ובמשך תקופה מסוימת נתהווה גם מגע מסוים ושיתוף בתחומים מסוימים. אירלנד, "רגעה", גרעיני העתיד הנסער תפחו בחשאי מתחת לפני השטח לקראת נביטתם!